

Klassiekers

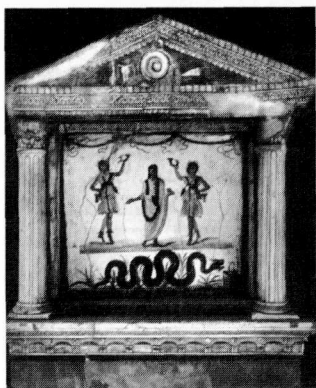
J.H.A.Lokin

De studie Klassieke Talen werd het niet voor J.H.A.Lokin. Wel leidden mede zijn liefde voor het Grieks en Latijn en zijn voorliefde voor barokke geschiedenisverhalen tot een hoogleraarschap in het Romeinse Recht. De vraag of dit al dan niet een 'echt' historisch vak is kan hier in het midden blijven.

Bij het overpeinzen wat ik in deze rubriek zou neerschrijven kwam ik meer en meer tot het besef dat ik er eigenlijk niet in thuishoor. Ik ben geen historicus en houd mij professioneel bezig met een vak waarover tot op de dag van vandaag gestreden wordt of het wel een 'echt' historisch vak is, het Romeinse recht. Toch heeft het verleden van jongs af aan mijn liefde gehad, maar dan het verleden als schouwtoneel en, om het voor de vak-historici nog erger te maken, het liefst als opera. Niet alleen lezen, maar het liefst ook horen, zien en ruiken. De jeugdige fantasie werd dan ook sterk geprikkeld door de beroemde schoolplaten van ik meen J.H. Isings: Karel de Grote die leert schrijven – het zwaard even in de hoek van het vertrek gezet -, Karel de Vijfde die afstand doet van zijn macht, leunend op de schouder van Willem van Oranje, Napoleon voor het brandende Moskou, met sombere blik, want hij ziet al dat hij op St. Helena zal eindigen, enz. enz. Tijdens mijn gymnasiumtijd, die ik op een kostschool in Nijmegen doorbracht, las ik alles wat los en vast zat, maar ook hier treedt, bij terugblik, de voorkeur voor het literaire geschiedenisverhaal duidelijk aan de dag. *Duecento* van Helène Nolthenius, *Fouché* van Stefan Zweig, *Talleyrand* van Duff Cooper en vooral *De Fransche omwenteling* van Carlyle in de vertaling van Hofdijk. Als ik het wel heb, is het Madame Du Barry die daarin werd omschreven als het *scharlaken-wijf*, met een streepje tussen de twee woorden. Dat prikkelde in hoge mate mijn fantasie, vooral omdat ik geen flauw idee had wat *scharlaken* betekende. Met het opzoeken van de betekenis in een woordenboek heb ik een tijd gewacht, want ik was bang dat daarmee het mysterie van het woord verloren zou gaan. Ook de gewoonte om de lezer rechtstreeks toe te spreken op cruciale momenten vond ik prachtig en dikwijls ook erg komisch. Wanneer bijvoorbeeld Robespierre met verbijzeld kaakbeen op de tafel is gelegd in afwachting van zijn exe-

cutie, schrijft Carlyle: 'Hij had den hemelsblauwen rok aan, dien hij voor het feest van het *Etre Suprême* had laten maken – o lezer, is uw harde hart tegen zoo iets bestand? – zijne broek was van nankin (??? JL), de kousen tot op de enkels neergevallen. Hij sprak geen woord meer op deze wereld.' Ik kan wel zeggen dat mijn toen nog niet zo harde hart tegen een dergelijke beschrijving absoluut niet bestand was.

Ik had het geluk dat de beste leraar die ik op mijn middelbare school heb gehad de leraar geschiedenis was, de heer Bornewasser, die later hoogleraar in Tilburg en Nijmegen is geworden. Zijn specialiteit was (toen) de

Muurschildering van een Lararium (Pompeii, 63-79 n.Chr.). Uit: N.H. en A. Ramage, *Roman Art. Romulus to Constantine* (Cambridge 1995).

Nederlandse geschiedenis van de 19^e eeuw. Hij kon daarover uitermate boeiend vertellen en had oog voor het zogenaamde kenmerkende detail. Van vele personen en gebeurtenissen weet ik nog precies hoe hij ze beschreef. Daardoor heb ik veel onthouden en veel geleerd.

De wat wilde literaire fantasie die ik in de geschiedverhalen kon uitleven werd gecompenseerd door een nauwkeurige aandacht voor de vreemde talen die we moesten leren, met name voor het Grieks en Latijn. Daaraan werd op school destijds – het was nog vóór de Mammoetwet – veel tijd en energie besteed. Het was er mij om te doen precies te weten wat er stond en hoe een zin grammaticaal in elkaar zat. Vertalen vooral uit het Latijn werd voor mij steeds minder

een opgave en steeds meer een hobby. Het nauwkeurig vertalen – dus niet een vaag begrijpen waarover het verhaaltje gaat, maar de precieze herformulering van de te vertalen tekst – is de beste denkoefening die ik heb gehad. Het heeft mij later bij mijn rechtenstudie veel geholpen. Hoe het ook zij, ik werd gegrepen door niet alleen het omzetten van Griekse en Latijnse zinnen in het Nederlands, maar ook door de klassieke cultuur die door de teksten werd geopenbaard.

Aan het einde van mijn gymnasiumtijd kreeg ik Gibbon's *Decline and Fall* in handen. Op een van de eerste bladzijden wordt de noordgrens van het Romeinse imperium beschreven die door Schotland loopt en de woeste Caledoniërs buiten het rijk houdt. Zich baserend op het voorwoord van Appianus beschrijft Gibbon de terugtrekking van de Romeinen met de volgende zin:

The masters of the fairest and most wealthy climates of the globe turned with contempt from gloomy hills assailed by the winter tempest, from lakes concealed in a blue mist, and from cold and lonely heaths, over which the deer of the forest were chased by a troop of naked barbarians.

Toen ik deze zin had gelezen was ik verslaafd en die verslaving voor Gibbon's meesterwerk heb ik tot de dag van vandaag gehouden. In hoofdstuk 44 geeft hij een meesterlijk en accuraat overzicht van het Romeinse recht dat later door Gustav Hugo, de grondlegger van de Duitse Historische school, in het Duits is vertaald en van commentaar is voorzien. Het kon zo dienen als Inleiding in het Romeinse recht voor juristen. Gibbon combineerde een nauwkeurige beheersing van de bronnen met een wel heel barok taalgebruik en appelleerde zo aan mijn twee voorkeuren. Onder invloed van onder andere zijn pen besloot ik klassieke talen te gaan studeren, maar dat pakte anders uit. De Mammoetwet was net aangenomen en de jezuïeten, die mij een uitstekende opvoeding hebben gegeven, waren niet van praktische zin ontbloot. Zij zagen het belang van de klassieke opleiding door de werking van de wet verloren gaan en raadden mij de studie van de Klassieke Talen af. 'Doe eerst maar een praktisch vak als Rechten en kijk of je na afloop daarvan nog steeds klassieken wilt doen. Wil je dat, dan heb je het heilige vuur en moet je het zeker gaan studeren.' Ik heb mij laten overtuigen en belandde na een kort en vrolijk Leids intermezzo in Groningen. Daar ontmoette ik al in mijn eerste studiejahr mijn latere promotor H.J. Scheltema. Hij raadde mij aan bij hem te promoveren en elke gedachte aan een tweede studie in de klassieke letteren te laten varen. 'Wat je daar leert, kun je ook bij mij leren', zei hij. Ik ging promoveren en kwam in aanraking met schrijvers die de lezer van deze rubriek wel in het minst zullen interesseren. Mijn onderwerp was de dwaling bij wederkerige overeenkomsten, een onderwerp waarvoor de gemiddelde historicus niet warm zal lopen. Voor mij echter was het een fascinerende bezigheid nauwkeurig uit te zoeken waarover een rechtstrijd nu precies ging, wat de juridische argumenten waren die te berde

Reconstructie van de boog van Septimius Severus, Leptis Magna (203-204 n.Chr.). Uit: N.H. en A. Ramage, *Roman Art. Romulus to Constantine* (Cambridge 1995).

werden gebracht en dan niet te blijven staan bij de beschrijving ervan, maar te achterhalen *waarom* men dit of dat argument had gekozen. Deze speurtocht naar de juridische dogmatiek verschilt niet veel van die naar de nauwkeurige vertaling waarover ik sprak en ik heb tijdens mijn promotie-onderzoek van deze laatste vaardigheid dan ook veel steun gehad, zoals ik al zei. Jarenlang zaten wij gedrieën – Scheltema, Nico van der Wal en ik – in de tuinkamer aan de Turftorenstraat en lazen ter afwisseling van de juridische teksten en uitsluitend voor ons plezier – laat-Romeinse en Griekse schrijvers: Rutilius Namatianus, Mousaios, Ammianus Marcellinus en vooral Claudianus, een dichter met (alweer) een barokke inslag. In de vakanties maakten wij in klein gezelschap lange reizen naar Lycië waar de Chimaira nog steeds vuur uitstootte, naar Patara waar het lijk van Germanicus opgebaard had gestaan, naar de vlakte van Troje waar de (Hadriaanse) grafheuvel van Achilles nog te zien was, naar de Athos waar de Byzantijnse vlag op de kloosters wapperde, kortom geschiedenis die te voelen, te ruiken en te zien is. Enfin, de lezer begrijpt het zo langzamerhand wel.

Ondertussen ben ik al weer menig jaar hoogleraar in het Romeinse recht. Mijn, ik vrees ontoelaatbare, smaak is niet veranderd, eerder verergerd. De sfeer van de Franse revolutie put ik uit *A Tale of two cities* van Dickens, het tijdsbeeld van vóór de Eerste Wereldoorlog uit *The Proud Tower* van Barbara Tuchman, het leven aan het Justiniaanse hof uit *Count Belisarius* van Robert Graves, de Rozenoorlogen uit *Shakespeare's kings* van John Julius Norwich enzovoort. In de steeds schaarser wordende onderzoekstijd poog ik al twintig jaar in samenwerking met Nico van der Wal, Bernard Stolte en Roos Meijering een hereditie te bewerkstelligen van de *Paraphrase* van Theophilus. Theophilus was een (collega-)hoogleraar in het Romeinse recht die leefde in de zesde eeuw na Christus tijdens het bewind van keizer Justinianus. Hij was een echte schoolmeester en legde op gortdroge wijze de *Instituten* van Justinianus uit aan de eerstejaars rechtenstudenten in Constantinopel. Zijn stijl is saai, zijn voorbeelden zijn flets en zijn kennis van het recht vertoont af en toe een leemte. Maar wie weet, misschien heeft hij in zijn gedachteleven wel een voorkeur gehad voor romantisch-literaire geschiedverhalen en heeft hij ook gehouden van het barokke taalgebruik van Claudianus. Zou dat zo zijn, dan lijkt ik op hem, in schrijven en denken.